

V A R I A

KUNSTHISTORISCHE LITERATUUR

I. Algemeen overzicht

Wanneer men den oogst van de kunsthistorische boeken overziet, dan wordt men toch wel getroffen door het feit van herhaling, hernieuwde samenvatting, in de gunstige gevallen ook herziening. Het is of de zucht naar nieuwe onderwerpen volkomen weggewaaid is. Voor een deel ligt de oorzaak bij de uitgevers, die een werk van langeren adem en nieuw, diepgaand en tijdroovend onderzoek in de laatste jaren niet gaarne meer financieren. Komen dergelijke boeken toch tot stand, dan moet er geld bij van particulieren, vereenigingen of genootschappen, voor den schrijver blijft meestal alleen de eer. Dit geldt natuurlijk in de eerste plaats voor de kunsthistorische dissertaties, vervolgens ook voor de meer doorwrochte standaardwerken. Tot die dissertaties zou ik de iconografische studies willen rekenen van Pater B. Knipping over *De Iconografie van de Contrareformatie in de Nederlanden*, waarop wij terugkomen bij het binnenkort te verschijnen tweede deel (N.V. Paul Brand's Uitg.-Mij, 1939) en van Frances H. A. van den Oudendijk Pieterse over *Dürer's „Rosenkranzfest“ en de Ikonografie der Duitse Rozenkransgroepen van de XVe en het begin der XVIe eeuw* (N. V. de Spiegel, 1939), een boek met feitelijk twee onderwerpen, want de schrijfster stelt terecht vast dat Dürer's schilderij met den Rozenkranscultus niets uitstaande heeft, waardoor het gewetensvolle onderzoek over den rozenkrans dat zich over de 586 blz. uitstrekt als bewijs

voor het opgeworpen probleem wel wat lang valt. Geen dissertaties, maar het gebied der iconografie min of meer bestrijkend, zijn de studies van E. H. Korevaar-Hesseling over *Die Entwicklung des Madonnentypus in der bildenden Kunst* (Berlin, Schloss-Verlag, 1938), den lezer van *Elsevier's* welbekend, want het voornaamste (niet vermeld!) werd in dit tijdschrift gepubliceerd (1933, p. 361; 1934, p. 24, 98) en van M. J. Bsse van Heerdt over *Het Paard in de kunst van den praehistorischen tot den tegenwoordigen tijd* (Uitg. Ruygrok & Co., 1939), een vlot geschreven verhaal dat een kleiner werkje van mevr. Dr A. N. Zadoks-Josephus Jitta getiteld *Hond staat model* (1938) tot pendant kan strekken. Had de auteur den catalogus geraadpleegd van een tentoonstelling in het Prentenkabinet te Amsterdam (Juni-Aug. 1912), dan waren eenige lacunes nog wel opgevuld. Het teekenen van het paard heeft sinds de Renaissance zekere wetten gekend (Dürer!), in unieken vorm vindt men die terug in Chr. de Passe's *Licht der Teeken- en schilderkunst*, deel V (Utrecht, 1643), dat is dezelfde De Passe die reeds in 1625 De Pluvinel's rijsschool in een reeks prenten had vastgelegd. Van die verschillende rijsscholen (de Spaansche, Weensche, Fransche) in den loop der eeuwen leest men helaas weinig. Maar om de reeks van dissertaties te vervolgen, er zij dan genoteerd dat ook het meubel eens een grondiger onderzoek ten deel viel. Mej. A. Berensen behandelde het Italiaansche meubel, Jhr J. S. Witsen Elias gaf een overzicht van *De Nederlandsche koorbanken tijdens Gothiek en*

Renaissance, de Vlaamsche kunsthistoricus V. I. van de Wall behandelde *Het Hollandsche koloniale barokmeubel*, een onderwerp dat voor het eerst in *Elsevier's Maandschrift* (Juni 1898!) ten doop werd gehouden en dat thans nog den stoot gaf tot dit lijevig boekdeel, uitstekend gedocumenteerd en geïllustreerd (De Sikkel, Antwerpen, 1939). — Behalve het meubel bleef ook de bouwkunst niet onbesproken. Frans Vermeulen bereikte het derde deel van zijn handboek over de Nederlandsche bouwkunst (wederom een dissertatie), de eerste deelen verschenen voor vele jaren (M. Nijhoff, 1939). Vervolgens herschiep M. D. Ozinga in een prachtige studie Daniël Marot (H. J. Paris, 1938), een werk waaraan welverdiend de Wijnaendts Franckenprijs ten deel viel. Verder — om compleet te zijn — kwam de beschrijving van Monumenten gereed van Maastricht (4 dln), een fraaie rijksuitgave, welke het lot deelt van andere rijkspublicaties, dat men er eenvoudig geen juiste reclame voor weet te maken. De reeks studiewerken is daarmee vrijwel afgesloten, ware aan deze lijst niet toe te voegen G. J. Hoogewerff's derde deel van het handboek *De Noord-Nederlandsche schilderkunst* (M. Nijhoff, 1939) en Jkvr. C. H. de Jonge's monografie van den portretschilder *Paulus Moreelse, 1571—1638* (Van Gorcum, 1938).

Voor plaatwerken — een tweede categorie — schijnt geen belangstelling meer te bestaan, hoewel op dit gebied Nederland een hooge reputatie genoot. De fac-simile-uitgaven van prenten en teekeningen, van werken van groote tijdgenooten (Breitner, Jacob Maris) of van oude meesters (Rembrandt, J. Vermeer, Jan Steen, om van de monumentale Vondel-uitgave maar te zwijgen) zijn door het

buitenland van de markt verdrongen door uitgaven over Fransche schilders, Chineesche kunst etc. Goede kleurenreproducties komen in Holland zelden voor, Pol de Mont's uitgave van primitieven (Elsevier), hoe lang reeds geleden, werd nog niet overtroffen. Verschijnen er plaatwerken, dan zijn het kleine uitgaven, waarvan de Nederlandsche bewerking van Wilhelm Müseler's *Europeesche kunst* een wel zeer ongelukkig voorbeeld is naast het voortreffelijk ingeleide boek van Cornette over de *Vlaamsche Schilderkunst* (Van Ditsmar, 1939). Niet minder levendig schreef deze zelfde auteur een gids voor het Antwerpsche Museum (De Sikkel, 1939), benijdenswaardig gemakkelijk en licht verteerbare kost, juist wat het zijn moet, ook al mag men het practisch nut voor den bezoeker in twijfel trekken. De goede vertaling en bewerking in de Hollandsche uitgave bij de afbeeldingen van *Rodin's beeldhouwwerk* (De Haan, 1939) mogen hierbij met eere worden vermeld. Maar slechts één werk verkondigt nog iets van onzen ouden roem en dat is de uitgave van Wouter Nijhoff, *Nederlandsche houtsneden van 1500—1550* (1931—1939), een samenlezing van alle losse houtsneden, die in de oorspronkelijke grootte het licht zagen, een onovertroffen publicatie, wat de 414 fac-simile's betreft, naar de prenten van Jacob Cornelisz, Lucas van Leyden, Cornelis Anthonisz en zoovele anderen! Het ongerief dat alle platen in een willekeurige volgorde, zonder verder verband, opeenvolgend genummerd zijn, neemt men op den koop (625 gld.) toe. Op de begeleidende beschrijving der platen, die alle hypothesen nauwgezet registreerde, maar den tekst niet met eigen vermoedens bezwaarde, rust maar één vlekje en dat is dat men de

oorspronkelijke bewerkster mevr. Dr H. Nijhoff-Selldorff radicaal verduisterd heeft (zelfs in de literatuurlijst werd haar publicatie over een aantal prenten niet vermeld), iets wat wetenschappelijk gesproken althans niet te verdedigen is.

De derde categorie is het ruimst voorzien. Zij bevat de beknopte handboekjes over schilder- en bouwkunst, die in het afgelopen jaar het licht zagen. De firma H. J. W. Becht verraste met de Palet-serie, zes deeltjes handelende over Van Eyck, Bosch, Vermeer, Steen, M. Maris en Breitner. De firma J. M. Meulenhoff startte haar serie schildersmonografiën met Vermeer, Hans Memlinc vond vier uitgevers, één in Parijs en verder N.V. de Spieghel (Paul Haesaerts), „In den Toren” (J. Muls) en N.V. Van Ditmar (P. Lambotte). M. Maris vond een tweeden pleitbezorger in Arondéus, die „de tragiek van den droom” tot een wijdloopig verhaal uitstap (Querido, 1939), wel typisch Hollandsch van pathos, zooals D. A. Kool's *Rembrandt en het ongeziene* (H. W. J. Becht, 1938) de ethiek van domineesland naar voren wist te brengen. Onder de maat bleef de studie van A. J. Rehorst over *Joh. Torrentius* (W. L. & J. Brusse, 1939), een onderwerp dat indertijd A. Bredius binnen ons bereik had gebracht (1909). Ook handboeken zagen het licht, waarbij wij dat van H. W. van Loon over *De Mens en zijn Kunst* met een inleiding van C. P. Gunning (N.V. Servire, 1938) maar als *hors concours* zullen beschouwen wegens te groote grappigheid. Mevr. M. Révész-Alexander gaf een persoonlijk gekleurde interpretatie van de *Byzantijnsche kunst in Italië* (N.-Holl. Uitg.-Mij, 1938),

in België kwamen twee handboeken gereed over de Vlaamsche Kunst, in den trant van de door Dr H. E. van Gelder opgezette Nederl. Kunstgeschiedenis, welke bij de firma De Haan verscheen. De leiding bij de Fransche editie berustte in de goede handen van Paul Fierens (Brussel, La Renaissance du Livre, 1939), die van de Nederlandsche, in twee deelen verschenen, had de redactie van Stan Leurs (De Sikkel, 1936—1939). De werken zijn duurder maar dan ook instructiever geïllustreerd dan de uitgave van De Haan. De strekking en de kwaliteit van den tekst zijn echter gelijk. Al deze boeken richten zich tot een ruim publiek dat graag iets in de boekenkast heeft en iets na wil kunnen slaan. Het is toe te juichen. Aan zulke uitgaafjes als die van de Palet-serie heeft het publiek wat en Meulenhoff's uitgave van het boek door A. B. de Vries over Vermeer mag er stellig zijn. Vroegere pogingen zijn helaas alle doodgelopen — het bleef bij enkele boekjes — en het is daarom te hopen dat, desnoods met subsidies uit een staatskas, zulke ondernemingen thans worden voorgezet; dit zouden nuttig bestede uitgaven zijn... Een voortzetting is bovendien noodig, omdat wij al zoo vaak over de hier genoemde meesters hebben gelezen en omdat er nog zoo'n groot aantal anderen zijn, waarover wij veel te weinig of nooit iets in bevatte lijken vorm vernamen. Het feit van *vele* schaakeeringen maakt alleen onze cultuur van vroeger en vandaag belangrijk, niet de enkele meesters die boven allen uitrijzen en het aspect te eenzijdig en simplistisch maken, evenmin als de klompjes van Volendam reeds Holland zijn. Het zich optrekken aan één figuur ligt overigens wel in den tijd, ook buiten onze grenzen, want daar verscheen óók een

KRONIEK

boek over Vermeer; drie boeken over El Greco, twee over Cézanne, Matisse, Manet, vier over Da Vinci zagen er het licht.... Wat blijft hiervan over? Stellig iets en wel voornamelijk die boeken waarin een schrijver aan het woord is die kan kijken en die zijn persoonlijk inzicht een belangrijken vorm weet te geven. Men moet iets te vertellen hebben, daarop komt het aan, daarom ook komen wij na deze algemeene wapenschouw later nog terug op enkele van de hier opgesomde boeken, om te zien wie de roos wist te treffen. Wij denken hierbij bijvoorbeeld aan J. H. Plantenga's *Versailles* (Van Kampen, 1939), een alleraardigst geschreven geschiedenis van den bouw en de bewoners van het paleis, een

boekje dat de fijnproevers doet genieten van de groote kennis van zaken, waarmede en *passant* op vele problemen nieuw licht wordt geworpen en dat vroegere bezoekers van dit wonderlijke conglomeraat van vertrekken in gedachten weer de muziek doet hooren en ook het applaus der schouwburgbezoekers, het geplas der riemen in het water der fantastische vijvers; en te midden van het gerommel van breekijzers, afbraak en rusteloozen opbouw verstomt zelfs niet het gefluister der intriges in de vele, vele, thans dank zij Plantenga iets beter te ontwarren, gangen en vertrekken.

J. G. van Gelder